

İctimai Sektor üçün 4Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

Xarici Valyuta Məzənnələrində Dəyişikliklərin Təsiri

Xarici Valyuta Məzənnələrində Dəyişikliklərin Təsiri

MÜNDƏRİCAT	Maddə
Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi-----	1-2
Əsas anlayışlar -----	10-19
Əməliyyat valyutası ----	11-16
Monetar maddələr -----	17
Xarici əməliyyatlara xalis investisiya qoyuluşu -----	18-19
Bu Standarta uyğun tələb olunan yanaşma-----	20-22
Xarici Valyuta Əməliyyatlarının Hesabatlarında	
Əməliyyat Valyutası ilə Təqdim Olunması -----	23-42
İlkin Tanınma -----	23-26
Növbəti hesabat vermə tarixində hesabatın -----	27-30
Məzənnə fərqlərinin tanınması -----	31-39
Əməliyyat valyutasında dəyişiklik -----	40-42
Əməliyyat valyutasından fərqli təqdimat valyutasının istifadə olunması -----	43-58
Təqdimat valyutasına çevirmə -----	43-49
Xarici əməliyyatın çevrilməsi -----	50-56
Xarici əməliyyatın xaric (ləğv) olunması -----	57-58
Məzənnə fərqiində dəyişiklərin vegi təsiri -----	59
Açıqlama -----	60-66
Keçid müddələri -----	67-70
Hesablama metodunun ilkin tətbiqi -----	67-68
Bütün Təşkilatlar üçün Keçid Müddələri -----	69-70
Qüvvəyə minmə tarixi -----	71-72

Standartın məqsədi

1. Təşkilat xarici valyutada iki yolla əməliyyat edə bilər. O, xarici valyutada əməliyyatlar həyata keçirə və ya xaricdə fəaliyyət göstərə bilər. O cümlədən, təşkilat öz maliyyə hesabatlarını xarici valyuta ilə təqdim edə bilər. Bu Standartın məqsədi xarici valyutada olan əməliyyatların və xarici fəaliyyətlərin təşkilatın maliyyə hesabatlarında əks olunması qaydalarını müəyyən etmək, və həmçinin maliyyə hesabatlarının təqdimat valyutasında ifadəsi üsullarını göstərməkdir.

2. Əsas məsələlər, (a) istifadə olunacaq valyuta məzənnəsinin (məzənnələrinin) seçilməsi və (b) məzənnə fərquində olan dəyişikliklərin təsirinin maliyyə hesabatlarında əks olunmasıdır.

Standartın tətbiqi sahəsi

3. Maliyyə hesabatlarını hesablama metodu ilə hazırlayan və təqdim edən təşkilatlar bu Standartı aşağıdakı hallarda tətbiq edirlər:

- (a) "Maliyyə alətləri: Tanınma və ölçülmə" adlı İctimai Sektor üçün 29 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında göstərilmiş və xarici valyutda olan törəmə əməliyyatlar və qalıqlar istisna olmaqla xarici valyutada olan əməliyyatların və qalıqların uçotu zamanı;
- (b) Konsolidasiya və ya kapital metoduna əsasən təşkilatın maliyyə hesabatlarına daxil edilmiş xarici fəaliyyətlər üzrə maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinin və maliyyə vəziyyətinin çevrilməsi zamanı; və
- (c) Təşkilatın maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinin və maliyyə vəziyyətinin təqdimat valyutasına çevirən zaman.

4. İctimai Sektor üçün 29 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı çoxlu sayda xarici valyutada olan törəmə alətlərə tətbiq edilir və bu səbəbdən də sözügedən məsələlər bu Standartın tətbiq sahəsindən çıxardılmışdır. Lakin İctimai Sektor üçün 29 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının əhatə etmədiyi xarici valyutada olan törəmə alətlər (məsələn, digər müqavilələrə əsasən genişləndirilən xarici valyutada olan törəmə alətlər) bu Standartın tətbiq sahəsinə aiddirlər. Bundan başqa, bu Standart təşkilat törəmə alətlə bağlı əməliyyat valyutasından təqdimat valyutasına çevirmələr etdikdə də tətbiq olunur.

5. Bu Standart, xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşunun hedcinqi daxil olmaqla, xarici valyuta maddələrinin hedcinq üzrə uçotuna tətbiq edilmir. Hedcinq üzrə uçota İctimai Sektor üçün 29 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı tətbiq edilir.

6. Bu Standart Dövlət Kommersiya Təşkilatları isistisna olmaqla bütün ictimai sektor təşkilatlarına tətbiq edilir.
7. İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına Ön sözdə Dövlət Kommersiya Təşkilatlarına (DKT-lər) MUBS şurası tərəfindən hazırlanmış MHBS-nin tətbiq edildiyi göstərilir. DKT-lər "Maliyyə Hesabatlarının Təqdimatı" adlı İctimai Sektor üçün 1 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında təsvir edilmişdir.
8. Bu standart təşkilatın xarici valyuta ilə təqdim edilmiş maliyyə hesabatlarına tətbiq edilir və bu maliyyə hesabatlarının İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olan hesabatlar kimi təsvir edilməsi haqqında tələblər müəyyən edir. Maliyyə informasiyasının xarici valyutaya çevrilməsi bu tələblərə uyğun gəlmədiyi halda, Standart həmin informasiyanın açıqlanmasını müəyyənləşdirir.
9. Bu Standart xarici valyuta ilə aparılan əməliyyatlardan yaranan pul vəsaitlərinin hərəkətinin "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat"da təqdimatına və ya xarici əməliyyatlardan yaranan pul vəsaitləri hərəkətlərinin çevrilməsi zamanı tətbiq edilmir. (bax. "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" adlı 2 Nö-li İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı)

Əsas anlayışlar

10. Bu standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:
- Son məzənnə** - hesabat tarixinə spot mübadilə məzənnəsidir.
- Məzənnə fərqi** hər hansı bir valyuta vahidinin fərqli məzənnələr ilə digər valyuta vahidinə dəyişilməsindən yaranan fərkdir.
- Valyuta məzənnəsi** bir valyutanın digər valyuta ilə mübadiləsi əmsalıdır.
- Xarici valyuta təşkilatın əməliyyat valyutası** olmayan digər valyutadır.
- Xarici əməliyyat** - fəaliyyətləri hesabat verən müəssisənin yerləşdiyi ölkədən başqa ölkədə həyata keçirilən və ya hesabat verən müəssisənin istifadə etdiyi valyutadan fərqli valyutaya əsaslanan hesabat verən müəssisənin törəmə müəssisəsi, asılı müəssisəsi, birgə müəssisəsi və ya filialı olan müəssisələr nəzərdə tutulur
- Əməliyyat valyutası** təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühitin Valyutasıdır
- Monetar maddələr** əldə saxlanılan valyuta vahidləri və sabit və ya müəyyən edilə bilən valyuta vahidləri miqdarında alınmalı və ya ödənilməli olan aktiv və ya öhdəliklərdir.
- Xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşu** hesabat verən təşkilatın həmin əməliyyatın xalis aktivlərində/kapitalında olan payıdır.
- Təqdimat valyutası** maliyyə hesabatlarının təqdim olunduğu valyutadır.
- Spot məzənnəsi** dərhal mübadilə üçün mövcud olan məzənnədir.

Digər İTMUBS-larda müəyyən edilmiş terminlər bu Standartda müqəvafiq Standartlarda olduğu kimi eyni mənalarda işlədilir və ayrıca nəşr edilən "Müəyyən Olunmuş Terminlər Lüğəti"nə daxil edilir.

Əməliyyat valyutası

11. Təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühit adətən onun pul vəsaitləri əldə etdiyi və xərclədiyi mühitdir. Təşkilat öz əməliyyat valyutasını müəyyən edərkən aşağıdakı faktorları nəzərə almalıdır:

(a) Valyuta:

(i) vergilər, qrantlar və rüsumlar üzrə yaranan gəlir ilə bağlı;

(ii) malların və xidmətlərin satış qiymətinə əsas təsirə malik olan (bu adətən, malların və xidmətlərin satış qiymətinin müəyyən edildiyi və ödəniləndiyi valyutadır); və

(iii) Malların və xidmətlərin satış qiymətlərini müəyyən edən rəqabət qüvvələrinin və qanunlarının mövcud olduğu ölkənin valyutası.

(b) Malların və xidmətlərin istehsalı üçün işçi qüvvəsinin, materialların və digər xərclərin qiymətinə əsaslı təsir edən valyuta (bu adətən sözügedən xərclərin üstünlük təşkil etdiyi və müəyyənləşdirildiyi valyutadır).

12. Aşağıdakı faktorlar da təşkilatın əməliyyat valyutası haqqında əlamətlər sayıla bilər:

(a) Maliyyə fəaliyyəti üzrə maliyyələşmə mənbələrinin formalaşdığı valyuta (məsələn, borc və kapital alətlərinin buraxılması);

(b) Əməliyyat fəaliyyətindən daxilolmaların adətən saxlanıldığı valyuta.

13. Aşağıda göstərilən əlavə amillər də xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasını müəyyən etməyə və həmçinin əməliyyat valyutasının hesabat təqdim etən təşkilat üçün eyni olmasını təyin etməyə imkan verir (burada hesabat təqdim edən təşkilat dedikdə törəmə müəssisə, filial, asılı və ya birləşmiş müəssisələr qismində xarici əməliyyatları olan təşkilat nəzərdə tutulur):

(a) xarici əməliyyatın hesabat verən müəssisənin genişləndirilmiş fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi və ya əhəmiyyətli dərəcədə müstəqil (və ya avtonom) olaraq həyata keçirilməsi. Birinciyə misal olaraq Müdafiə Nazirliyinin xarici ölkələrdə yerləşən və milli hökumətin adından fəaliyyət göstərən hərbi bazalarını göstərmək olar. Hərbi bazalar öz fəaliyyətini, əsas etibarilə, hesabat verən qurumun əməliyyat valyutası ilə apara bilər. Məsələn, hərbi qulluqçulara ödənişlər əməliyyat valyutası ilə verilə bilər və onlar yerli valyuta ilə kiçik həcmli müavinətlər ala bilər. Məhsul və avadanlıqların əksər hissəsi hesabat verən qurum tərəfindən yerli valyutadan minimum həcmdə istifadə etməklə alınır. Digər bir misal isə xarici ölkədə yerli universitetin rəhbərliyi və səlahiyyəti çərçivəsində fəaliyyət göstərən dövlət ali təhsil müəssisəsinin xarici filialını göstərmək olar. Əksinə olaraq, xarici ölkə ərazisində kifayət qədər geniş muxtariyyətə malik olmaqla xarici əməliyyatın aparılması pul vəsaitlərin və digər monetar maddələrin, xərclərin, gəlirlərin, habelə, borcların, əsas etibarilə, müəssisənin özünün yerli valyutası ilə yaranmasına imkan verərdi. Başqa dövlət qurumlarından asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən hökumətə məxsus xarici əməliyyat növlərinə misal olaraq turizm şirkətlərini, neft-hasilatı

müəssisələrini, ticarət və tele-radio yayımı şirkətlərini göstərmək olar. Bu tip müəssisələr DBM kimi yaradıla bilər.

- (b) Hesabat təqdim edən təşkilatla olan əməliyyatlarda xarici əməliyyatların payının çox və ya az olmasının dərəcəsi;
- (c) Xarici əməliyyatlar üzrə fəaliyyətlərdən gələn pul vəsaitləri hesabat verən təşkilatın pul vəsaitlərinin hərəkətinə birbaşa təsir edə bilər və həmin təşkilata dərhal köçürülməsi üçün hazır olması;
- (d) Xarici əməliyyat fəaliyyətindən yaranan pul vəsaitləri hərəkəti hesabat verən təşkilat tərəfindən vəsaitlər olmadan da mövcud və gözlənilən borc öhdəliklərinin ödənilməsi üçün kifayət edir.

14. Yuxarıda sadalanan göstəricilər qarışıq olduqda və əməliyyat valyutasını müəyyənləşdirmək mümkün olmadıqda rəhbərlik mövcud əməliyyatların, hadisələrin və şəraitlərin iqtisadi mahiyyətini ən düzgün şəkildə əks etdirəcək əməliyyat valyutasının seçilməsi üçün mühakimə yürüdür. Bu yanaşmanı tətbiq edərkən rəhbərlik 11-ci maddədə göstərilən göstəricilərə 12 və 13-cü maddələrdə sadalanan göstəricilərə nisbətən daha böyük üstünlük verir, çünki, sonuncular əməliyyat valyutasını seçmək üçün əlavə dəstək vermək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

15. Təşkilatın əməliyyat valyutası əsas əməliyyatları, hadisələri və buna müvafiq olan şərtləri əks etdirir. Müvafiq olaraq, bir dəfə təyin edildikdən sonra əsas əməliyyatlar, hadisələr və şərtlər dəyişməyincə əməliyyat valyutası dəyişdirilmir.

16. Əgər istifadə edilən əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutasıdırsa, o zaman, təşkilatın maliyyə hesabatları "Hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatları" adlı İctimai Sektor üçün 10 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq yenidən təqdim edilməlidir. Təşkilat, maliyyə hesabatlarını yenidən İctimai Sektor üçün 10 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən tərtib etməkdən yayınma bilməz, məsələn, bu standartda uyğun olaraq müəyyən edilmiş əməliyyat valyutasından fərqli olan valyutayı özünün əməliyyat valyutası kimi qəbul etməklə yayınmaq kimi üsulla.

Monetar maddələr

17. Monetar maddələrin əsas xüsusiyyəti müəyyən olunmuş və ya müəyyən oluna bilən miqdarda xarici valyuta vahidini əldə etmək hüququdur (və ya ödənilməsi öhdəliyidir). Nümunə olaraq aşağıdakıları göstərmək olar: pul vəsaitləri ilə ödənilməli olan sosial sığorta öhdəliyi və işçilərin digər mükafatlarını; pul vəsaitləri ilə şəkildə ödənilməli olan ehtiyatları; öhdəlik kimi tanınan, pul vəsaitləri ilə şəkildə ödənilməli olan dividendlər və oxşar bölüşdürmələr. Əksinə oalraq qeyri-monetar maddələrin əsas xüsusiyyəti müəyyən edilmiş və ya edilə biləcək sayda valyuta vahidinin əldə edilməsinə hüququn (və ya ödənilməsinə dair öhdəliyin) olmamasıdır. Misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar: mallara və xidmətlərə görə qabaqcadan ödənişlər (məsələn, öncədən ödənilmiş icarə

haqqı); qudvil; qeyri-maddi aktivlər; mal-material ehtiyatları; torpaq, tikili və avadanlıqlar; və qeyri-monetar aktivlərin ödənilməsi vasitəsilə əvəzləşdirilən ehtiyatlar.

Xarici əməliyyatlara xalis investisiya qoyuluşu

18. Təşkilatın xarici əməliyyat aparan təşkilat tərəfindən ödənilməli olan debitor borclardan və xaricə əməliyyat aparan təşkilata ödənilməli olan kreditor borclardan ibarət monetar maddələri ola bilər. Belə maddənin həyat keçirilməsi yaxın gələcəkdə nə planlaşdırılmadığından, nə də gözlənilmədiyindən, əslində təşkilatın xarici əməliyyata yatırdığı xalis investisiyaların bir hissəsi kimi izah edilir və 37-ci və 38-cu maddələrə müvafiq olaraq uçota alınmalıdır. Belə monetary maddələrə uzunmüddətli debitor borcları və ya kreditlər aid ola bilər. Bu maddələrə alqı-satqı üzrə debitor və ya kreditor bocları aid edilmir.

19. 18-ci maddədə qeyd olunduğu kimi, xarici əməliyyatla bağlı debitor və ya kreditor borc maddələri olan təşkilat iqtisadi qurumun istənilən idarə olunan təşkilatı ola bilər. Məsələn, təşkilatın iki ədəd idarə etdiyi təşkilat, A və B təşkilatları vardır. Nəzarət edilən B təşkilatı xarici əməliyyatdır. İdarə edilən A təşkilatı nəzarət edilən B-yə kredit verir. Əgər bu kreditin ödənilməsi planlaşdırılmazsa və ya yaxın gələcəkdə belə bir hadisə baş verməyəcəksə, o zaman, A təşkilatının B-dən gözlədiyi debitor borcu A –nın B-yə xalis investisiyası sayıla bilər. Belə yanaşma A təşkilatı ayrı bir xarici əməliyyat olduğu halda da doğru olardı.

Bu Standarta uyğun yanaşmanın nəticələri

20. Maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən hər bir təşkilat müstəqil bir təşkilat, xarici əməliyyatı olan təşkilat (nəzarət edən təşkilat kimi) və ya xarici əməliyyat (nəzarət olunan təşkilat kimi) olmasından asılı olmayaraq öz əməliyyat valyutasını 11-16-cı maddələrə uyğun olaraq təyin edir. Təşkilat xarici valyuta maddələrini öz əməliyyat valyutasına çevirir və belə çevirmələrin təsiri barədə 23-42 və 59-cu maddələrə uyğun olaraq hesabat verir.

21. Hesabat verən təşkilatların əksəriyyəti bir neçə fərdi təşkilatlardan ibarət olur (məsələn, iqtisadi qurum bir idarəedici təşkilatdan və bir neçə idarə olunan təşkilatlardan ibarət olur). İqtisadi qurumun üzvü olub-olmamasından asılı olmayaraq müxtəlif tipli təşkilatlar asılı təsərrüfat cəmiyyətlərində və ya birlig müəssisələrində investisiya qoyuluşuna malik ola bilərlər. Onların filialları da ola bilər. Hesabat verən təşkilatın hesabatlarına daxil olan hər bir təşkilatın maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatı və maliyyə fəaliyyətinin nəticələri barədə hesabatı hesabat verən təşkilatın hesabat təqdim etdiyi valyutaya çevrilməlidir. Bu Standart hesabat verən təşkilata istənilən valyutada (və ya valyutalarda) hesabat təqdim etməyə icazə verir. Hər hansı bir fərdi təşkilatın maliyyə vəziyyəti və maliyyə fəaliyyətinin nəticələri barədə hesabatının valyutası hesabat verən təşkilatın əməliyyat valyutasından fərqlənərsə bu fərq 43-59-cu maddələrə uyğun şəkildə çevrilməlidir.

22. Bu Standart həmçinin, maliyyə hesabatlarını hazırlayan avtonom təşkilata və ya "Fərdi Maliyyə Hesabatları" adlı İctimai Sektor üçün 34 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq fərdi maliyyə hesabatlarını hazırlayan təşkilata öz maliyyə hesabatlarını istənilən valyutada (valyutalarda) təqdim etməyə icazə verir. Əgər təşkilatın təqdimat valyutası əməliyyat valyutasından fərqlənərsə, bu zaman maliyyə fəaliyyətinin nəticələri və maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlar 43-59-cu maddələrə uyğun olaraq çevrilməlidir.

Xarici Valyuta **Əməliyyatlarının** Hesabatlarda **Əməliyyat Valyutası ilə Təqdim Olunması**

İlkin Tanınma

23. Xarici valyuta ilə həyata keçirilən əməliyyatlar, təşkilatın aşağıdakı əməliyyatları daxil olmaqla, xarici valyuta ilə ifadə edilmiş və ya ödənişi xarici valyutada tələb olunan əməliyyatlardır:

- (a) Qiymətləri xarici valyuta ilə göstərilən mal və xidmətlərin alqı və satqısı;
- (b) Xarici valyuta ilə göstərilmiş debitor və kreditor borcları üzrə vəsaitlərin borc alınması və verilməsi; və ya
- (c) Xarici valyuta ilə ifadə edilmiş hər hansı başqa şəkildə aktivlərin alışı və ya satışı, öhdəliklərin götürülməsi və ya ödənilməsi.

24. Xarici valyutada həyata keçirilən **əməliyyat** ilkin tanınma zamanı **əməliyyat valyutasında**, xarici valyutada olan **məbləğə əməliyyat valyutası ilə** xarici valyuta arasında **əməliyyatın** keçirildiyi tarixdə mövcud olan spot **məzənnəsini tətbiq etməklə** uçota alınmalıdır

25. Əməliyyat tarixi həmin əməliyyatın ilk dəfə Budcə Təşkilatları ucun Milli Muhasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq tanındığı tarix hesab edilir. Praktiki səbəblərə görə, adətən əməliyyat tarixində olan faktiki məzənnəyə yaxın olan məzənnə daha çox tətbiq edilir. Lakin məzənnənin kəskin surətdə dəyişkən olması müşahidə olunduğu halda, dövr üzrə orta məzənnənin tətbiq edilməsi munasib sayılır.

26. Xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklər xarici valyuta ilə saxlanılan və ya ödənilməli olan pul vəsaiti və ya pul vəsaiti ekvivalentinə təsir edə bilər. Bu cür məzənnə fərqlərinin təqdimatı "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" adlı 2 Nö-li İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əks olunmuşdur. Bu dəyişikliklər pul vəsaitinin hərəkəti olmasa da, hesabat dövrünün əvvəlində və sonunda pul vəsaitlərinin və pul vəsaiti ekvivalentlərinin uyğunlaşdırılması məqsədilə xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklərin xarici valyuta ilə saxlanılan və ya ödənilməli olan pul vəsaiti və ya pul vəsaiti ekvivalentinə təsiri pul vəsaitlərinin hərəkətinə dair hesabatda göstərilir. Bu məbləğlər əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyəti nəticəsində yaranan pul vəsaitlərinin hərəkətindən ayrı təqdim edilir və hesabat dövrünün sonuna olan valyuta

məzənnələri ilə təqdim edilən pul vəsaitlərinin hərəkətində olan fərqləri (əgər mövcud olarsa) əhatə edir.

Növbəti hesabat vermə tarixində hesabatın təqdim edilməsi

27. Hər bir hesabat tarixində

- a) Xarici valyuta ilə olan monetar maddələr hesabat tarixinə mövcud olan son məzənnədən istifadə etməklə çevrilməlidirlər;
- b) Xarici valyuta ilə olan və ilkin dəyəri ilə qiymətləndirilən qeyri-monetar maddələr əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər; və
- c) Xarici valyutada olan və ədalətli dəyərlə ölçülən qeyri-monetar maddələr ədalətli dəyərin təyin edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər.

28. Maddənin balans dəyəri digər müvafiq İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Misal üçün, "Torpaq, tikili və avadanlıqlar" adlı İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq torpaq, tikili və avadanlıqların dəyəri həm ədalətli dəyər, həm də ilkin dəyər üsulu hesablanı bilər. Balans dəyərinin ilkin dəyər və ya ədalətli dəyər əsasında müəyyən edilməsindən asılı olmayaraq, əgər məbləğ xarici valyuta ilə müəyyən edilmişdirsə, bu Standarta uyğun olaraq əməliyyat valyutasına çevrilməlidir.

29. Bəzi maddələrin balans dəyəri iki və ya daha çox məbləğlərin müqayisə edilməsi ilə müəyyən edilir. Məsələn, mal-material ehtiyatlarının balans dəyəri "Ehtiyatlar" adlı İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq onların ilkin dəyərinin mümkün xalis satış dəyəri ilə müqayisəsi nəticəsində ən aşağı olan dəyərlə qiymətləndirilir. Buna müvafiq olaraq, "Pul vəsaitləri yaratmayan aktivlərin qiymətdən düşməsi" adlı İctimai Sektor üçün 21 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq qiymətdən düşməsi barədə göstəricilər olan pul vəsaitləri yaratmayan aktivlərin balans dəyəri mümkün qiymətdəndüşmə üzrə zərərlər çıxılmaqla balans dəyəri ilə bərpa edilən xidmət dəyərindən ən aşağı olanıdır. Belə aktivlər qeyri-monetar olduqları və xarici valyuta ilə qiymətləndirildikləri halda, balans dəyəri aşağıdakı məbləğlərin müqayisə edilməsi ilə hesablanır:

- (a) Aktivin məbləği müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq çevrilmiş ilkin dəyəri və ya, müvafiq olaraq, balans dəyəri, (yəni ilkin dəyərə görə qiymətləndirilən maddə üzrə əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixə olan məzənnə); və
- (b) Müvafiq dəyərin müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq çevrilmiş mümkün xalis satış dəyəri və ya, müvafiq olaraq, bərpa edilə bilən xidmət məbləği (məsələn, hesabat tarixinə olan son məzənnə).

Bu müqayisənin nəticəsində dəyərsizləşmə zərəri əməliyyat valyutasında tanına, lakin xarici valyutada tanınmaya bilər, və ya əksinə.

30. Bir neçə məzənnədən istifadə etmək mümkün olduğu zaman, əməliyyat üzrə gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətini təmin edən məzənnə və ya həmin pul vəsaitlərinin hərəkəti ölçülmə tarixində baş verərsə, qalığın ödənilə biləcəyi məzənnə tətbiq olunmalıdır. Əgər iki

valyuta arasında mübadilə müvəqqəti olaraq mümkün deyilsə, o zaman mübadilənin növbəti dəfə həyata keçirilə biləcəyi ilk məzənnə istifadə edilməlidir.

Məzənnə fərqlərinin tanınması

31. 5-ci maddədə göstərilədiyi kimi, bu Standart xarici valyuta maddələri üçün hedcinq hesablarına aid edilmir. Hedcinq əməliyyatlarının uçotuna icazə verən meyarlar da daxil olmaqla hedcinq əməliyyatlarının uçotu üzrə təlimatlar İctimai Sektor üçün 29 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında göstərilmişdir.

32. (a) Monetar maddələrin ödənilməsindən və ya (b) təşkilatın monetar maddələrin hesabat dövründə və ya əvvəlki maliyyə hesabatlarında ilkin tanınma zamanı çevrildiyi məzənnədən fərqli olan məzənnəyə görə çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri, hazırkı Standartın 37-ci maddəsində göstərilənlər istisna olmaqla, yarandıqları dövrdün maliyyə hesabatlarında mənfəət və ya zərər kimi tanınmalıdırlar.

33. Monetar maddələr xarici valyuta ilə aparılan əməliyyatdan yarandıqda və əməliyyatın tarixi ilə ödənişin həyata keçirilməsi tarixi arasında məzənnə dəyişməsi baş verərsə, məzənnə fərqi yaranır. Əməliyyat və onun ödənilməsi eyni hesabat dövrü ərzində həyata keçirildiyi zaman bütün məzənnə fərqi həmin dövr üzrə tanınır. Lakin, əməliyyat üzrə ödəniş sonrakı hesabat dövrü ərzində həyata keçirilərsə, o zaman, əməliyyatın ödənilməsi tarixinə qədər hər bir dövrdə tanınan məzənnə fərqi hər dövr üzrə mövcud olan mübadilə məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərlə müəyyən edilir.

34. Xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklərin pul vəsaitinin hərəkətinə dair hesabatda necə əks olunması 26-cı maddədə göstərilmişdir.

35. Qeyri-monetar maddə üzrə mənfəət və ya zərər birbaşa xalis aktivlərdə/kapitalda tanındığı zaman, həmin mənfəətin və ya zərərin məzənnə fərqi komponenti birbaşa olaraq xalis aktivlərdə/kapitalda tanınmalıdır. Bunun əksi olaraq, qeyri-monetar maddə üzrə mənfəət və ya zərər maliyyə fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabatda tanınmışdırsa, o zaman, həmin mənfəətin və ya zərərin məzənnə fərqi komponenti fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabatda tanınmalıdır.

36. İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları bəzi mənfəət və zərərlərin birbaşa olaraq xalis aktivlərdə/kapitalda tanınmasını tələb edir. Məsələn İctimai Sektor üçün 17 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı bina, tikili və avadanlıqların yenidən qiymətləndirilməsi üzrə gəlirlərin və ya zərərlərin birbaşa olaraq xalis aktivlərdə/kapitalda tanınmasını tələb edir. Əgər belə bir aktiv xarici valyuta ilə qiymətləndirilsə, bu Standartın 27-ci maddəsinin (c) bəndinə uyğun olaraq yenidən ölçülmüş məbləğin onun müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə çevrilməsi və

bunun nəticəsində yaranan məzənnə fərqlərinin xalis aktivlərdə/kapitalda tanınması tələb olunur.

37. Hesabat verən təşkilatın xarici əməliyyata qoyduğu xalis investisiyanın bir hissəsini təşkil edən monetar maddə üzrə yaranan məzənnə fərqləri (bax.18-ci maddə) müvafiq olaraq, hesabat verən ictimai sektor təşkilatlarının ayrı maliyyə hesabatlarında və ya xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında mənfəət və ya zərərdə tanınmalıdır. Xarici əməliyyatın və hesabat verən təşkilatın əks edildiyi maliyyə hesabatlarında (məsələn, xarici əməliyyat aparan təşkilat törəmə təşkilat olduqda hazırlanan birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları) belə məzənnə fərqi ilkin olaraq xalis aktivlərin/kapitalın ayrı komponenti kimi və 57-ci maddəyə uyğun olaraq xalis investisiyanın xaric olunması zamanı isə mənfəət və zərər kimi tanınmalıdır.

38. Monetar maddə hesabat verən təşkilatın xarici əməliyyata qoyduğu xalis investisiyanın bir hissəsini təşkil etdikdə və hesabat verən təşkilat əməliyyat valyutasında ifadə edildikdə, məzənnə fərqi 32-ci maddəyə uyğun olaraq xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında yaranır. Əgər monetar maddə xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında ifadə olunarsa, o zaman məzənnə fərqi 32-ci maddəyə uyğun olaraq hesabat verən təşkilat ayrı maliyyə hesabatlarında yaranır. Əgər belə bir maddə xarici təşkilatın və ya hesabat verən təşkilatın əməliyyat valyutasından fərqli valyutada ifadə olunarsa, məzənnə fərqi 32-ci maddəyə uyğun olaraq hesabat verən təşkilatın ayrı maliyyə hesabatlarında və xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında yaranır. Belə məzənnə fərqləri xarici əməliyyatı və hesabat verən təşkilatı əks etdirən maliyyə hesabatlarında ayrı xalis aktiv/kapital komponentləri kimi yenidən təsnifləşdirilir (başqa sözlə, xarici əməliyyatların konsolidasiya olunduğu və ya kapital metodu ilə uçotu aparılan maliyyə hesabatlarında).

39. Təşkilat öz uçotunu əməliyyat valyutasında deyil, digər valyutada aparırsa, maliyyə hesabatları tərtib olunduğu zaman bütün məbləğlər 23-30-cu maddələrə uyğun olaraq əməliyyat valyutasına çevrilməlidirlər. Belə etdikdə, maddələrin ilkin olaraq əməliyyat valyutasında qeyd olunduğu təqdirdə əldə olunacaq məbləğlərə bərabər məbləğlər alınır. Misal üçün, son məzənnə ilə hesablanan monetar maddələr və ilkin dəyər metodu ilə hesablanan qeyri-monetar maddələr onların tanınması əməliyyatı zamanı olan mübadilə məzənnəsi istifadə olunmaqla çevrilirlər.

Əməliyyat valyutasında dəyişiklik

40. **Təşkilatın əməliyyat valyutası dəyişdikdə, təşkilat dəyişikliyin baş verdiyi tarixdən etibarən yeni əməliyyat valyutasına tətbiq edilə bilən çevirmə proseduralarını tətbiq etməlidir.**

41. 15-ci maddədə göstərildiyi kimi, təşkilatın əməliyyat valyutası müvafiq əməliyyatları, hadisələri və şərtləri əks etdirir. Əməliyyat valyutası müəyyən olunduqdan sonra, onun bir daha dəyişməsi yalnız müvafiq əməliyyatlarda, hadisələrdə və şərtlərdə dəyişikliyin baş verdiyi zaman mümkün ola bilər. Məsələn, satış qiymətlərinə və ya mallara və xidmətlərə görə ehtiyatlara əsaslı şəkildə təsir edən valyutanın dəyişməsi təşkilatın əməliyyat valyutasının dəyişməsinə gətirib çıxara bilər.

42. Əməliyyat valyutasında dəyişikliyin təsiri perspektiv olaraq uçota alınmalıdır. Başqa sözlə, təşkilat maddələri yeni əməliyyat valyutasına çevirmə tarixində olan məzənnə ilə dəyişdirir. Qeyri-monetar maddələrin çevrilmiş məbləğləri ilkin dəyər ilə uçota alınır.. Bu Standartın 37-ci maddəsinə və 44-cü maddəsinin (c) bəndinə uyğun olaraq, əvvəllər kapitalda təsnifləşdirilmiş xarici əməliyyatların çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri əməliyyat ləğv olunmayana qədər fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabatda tanınmırlar.

Əməliyyat valyutasından fərqli təqdimat valyutasının istifadə olunması **Təqdimat valyutasına çevirmə**

43. Təşkilat maliyyə hesabatlarını istənilən valyutada (və ya valyutalarda) təqdim edə bilər. Əgər təşkilatın təqdimat valyutası əməliyyat valyutasından fərqlənirsə, təşkilat maliyyə fəaliyyətini və maliyyə durumunu təqdimat valyutasına çevirməlidir. Belə ki, əgər iqtisadi qurum (məsələn beynəlxalq təşkilat), müxtəlif əməliyyat valyutaları olan ayrı-ayrı təşkilatlardan ibarətdirsə, bu zaman, birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi üçün hər bir təşkilatın maliyyə fəaliyyəti və maliyyə durumu ümumi valyutada göstərməlidir. Milli və ya bölgə/ rayon icra hakimiyyətləri üçün təqdimat valyutası adətən maliyyə nazirliyi tərəfindən müəyyən olunur (və ya oxşar qurum) və ya qanunla müəyyənləşdirilir.

44. **Əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan təşkilatın maliyyə fəaliyyətinin nəticələri və maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlar müxtəlif təqdimat valyutalarına aşağıdakı qaydalara əsasən çevrilməlidir:**

- (a) **Hər təqdim edilmiş maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda aktiv və öhdəliklər (müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat tarixinə mövcud olan son məzənnə ilə çevrilməlidirlər;**
- (b) **Maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinə dair hesabatda olan gəlir və xərclər (müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) əməliyyatların həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər;**
- (c) **Nəticədə yaranan bütün məzənnə fərqləri xalis aktivlərin/kapitalın ayrıca komponenti kimi tanınmalıdır.**

45. Təşkilat pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatla əlavə etmək üçün xarici əməliyyatlar üzrə pul vəsaitlərinin mədaxili və ödənişlərini İctimai Sektor üçün 2 Növlü Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq hərəkət etməlidir. İctimai Sektor

üçün 2 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı nəzarət edilən təşkilatın xarici əməliyyatlar kimi təsnifləşdirilən pul vəsaitlərinin hərəkətini bu əməliyyatlar baş verdiyi tarixdə mövcud olan məzənnədən istifadə etməklə çevirməyi tələb edir. İctimai Sektor üçün 2 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı həmçinin, əldə olan və ya borc üçün saxlanılan pul vəsaitləri üçün xarici valyuta məzənlərində olan dəyişikliklərə görə yaranan mənfəət və ya zərərin təqdimatı qaydalarını da müəyyən edir.

46. Praktiki məqsədlər üçün, əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə yaxın olan məzənnə, məsələn, dövr üzrə orta məzənnə, gəlir və xərc maddələrinin çevrilməsi üçün istifadə edilir. Lakin, məzənnə kəskin surətdə dəyişərsə, orta məzənnənin istifadə olunması məqsədə uyğun deyildir.

47. 44-cü maddənin (c) bəndində istinad edilən məzənnə fərqləri aşağıdakılardan yaranır:

(a) Gəlir və xərclərin, əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə, aktiv və öhdəliklərin isə hesabat tarixinə son məzənnə ilə çevrilməsindən. Belə məzənnə fərqləri mənfəət və zərər maddələrində və birbaşa xalis aktivlər/kapitalda tanınan gəlir və xərc maddələri üzrə yaranırlar.

(b) Hesabat ilinin əvvəlinə olan xalis aktivlərin/kapitalın qalıqlarının əvvəlki hesabat tarixinə məzənnədən fərqli olan son məzənnə ilə çevrilməsindən.

Məzənnədə baş verən dəyişikliklər əməliyyatlardan irəli gələn cari və gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinə çox cüzi təsir etdiyinə görə və ya birbaşa təsir etmədiyinə görə, bu məzənnə fərqləri mənfəət və zərər kimi tanınmırlar. Məzənnə fərqləri konsolidə edilmiş, lakin tam mülkiyyətdə olmayan xarici əməliyyatlarla əlaqəli olduğu zaman, maliyyə hesabatlarının təqdimat valyutasına çevrilməsi nəticəsində yaranan və qeyri-nəzarət paylarına aid edilən yığılmış məzənnə fərqləri konsolidasiya edilmiş (birləşdirilmiş) maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda azlıqların payına aid edilərək həmin payın bir hissəsi kimi tanınırlar.

48. **Əməliyyat valyutası hiperinflyasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olan təşkilatın maliyyə fəaliyyəti və maliyyə durumu digər təqdimat valyutasına aşağıdakı qaydalar üzrə çevrilməlidir:**

(a) Bütün **məbləğlər** (yəni aktivlər, öhdəliklər, xalis aktivlər/kapital maddələri, gəlir və xərclər, müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) **ən son maliyyə vəziyyəti** haqqında hesabat tarixində mövcud olan son məzənnə ilə çevrilməlidirlər, bundan başqa;

(b) **Məbləğlər** hiperinflyasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan valyutaya çevrildiyi zaman, müqayisəli məbləğlər əvvəlki ilin müvafiq maliyyə hesabatlarında cari ilin məbləğləri kimi təqdim edilən məbləğlər olmalıdır (yəni qiymət səviyyəsində və məzənnədə sonrakı dəyişikliklər üzrə düzəliş edilmədən).

49. **Təşkilatın əməliyyat valyutası hiperinflyasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olduğu zaman təşkilat, 48-ci maddədə göstərilmiş çevirmə metodunu tətbiq etməzdən əvvəl, maliyyə hesabatlarını "Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları" adlı İctimai Sektor üçün 10 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq, hiperinflyasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan valyutaya çevrilən müqayisəli məbləğlər istisna olmaqla, yenidən təqdim etməlidir (bax. 48-ci maddənin (b) bəndi). Əgər iqtisadiyyat artıq hiperinflyasiyalı deyilsə və təşkilat maliyyə hesabatlarını İctimai Sektor üçün 10 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq yenidən təqdim etmirsə, həmin təşkilatın maliyyə hesabatlarını yenidən təqdimatını dayandırdığı tarixdə mövcud olan qiymət səviyyəsinə çatdırılmış məbləğləri təqdimat valyutasına çevirmək üçün ilkin dəyər kimi istifadə etməlidir.**

Xarici əməliyyatın çevrilməsi

50. Xarici əməliyyatın hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarına konsolidasiyavə ya iştirak payı metodu ilə daxil edilməsi üçün xarici əməliyyatın nəticələri və maliyyə vəziyyəti təqdimat valyutasına çevrildiyi zaman, hazırkı Standartın 43-49-cu maddələrindən əlavə, 51-56-cu maddələri də tətbiq edilir.

51. Xarici əməliyyatın maliyyə fəaliyyətinin və maliyyə durumunun hesabat verən təşkilatın eyni göstəriciləri ilə birləşdirilməsi, iqtisadi qurumun qalıqlarının və əməliyyatlarının ləğv olunmasında olduğu kimi, normal konsolidasiya proseduruna əsasən həyata keçirilir. (bax İctimai Sektor üçün "Konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları" adlı 35 №li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları)

52. Lakin, təşkilat daxilində istər uzunmüddətli, istərsə də qısamüddətli monetar aktiv (və ya öhdəlik), mübadilə məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərin nəticələri birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarında göstərilmədən, təşkilat daxilində digər müxəbir öhdəlik (və ya aktiv) ilə qarşılıqlı əvəzləşdirilə bilməz. Çünki (a) monetar maddələr bir valyutanın digərinə çevrilməsi öhdəliyini əks etdirir və (b) məzənnədə dəyişikliklər nəticəsində hesabat verən təşkilatın mənfəət və ya zərərini yaradır. Nəticə etibarilə, hesabat verən təşkilatın konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarında belə məzənnə fərqi mənfəət və ya zərər kimi tanınmaqda davam edir və ya, 37-ci maddədə təsvir edilmiş şərtlərin nəticəsində yaranmışsa, xarici əməliyyatın xaric olunmasına qədər xalis aktivlər/kapital kimi təsnifləşdiriləcəkdir.

53. Xarici əməliyyatın maliyyə hesabatlarının tarixi hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatları tarixindən fərqli olduqda, xarici əməliyyat adətən, hesabat verən təşkilatın hesabat tarixinə uyğun əlavə hesabat hazırlayır.

Nəzarət edən təşkilatın hesabat dövrü nəzarət olunan təşkilatın hesabatlığı dövründən fərqləndiyi halları üçün tələblər İctimai Sektor üçün 35 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında müəyyən edilib.

54. Hesabat verən təşkilatın hesabat tarixi və xarici əməliyyatın tarixi arasında fərq olduqda xarici əməliyyatın aktivləri və öhdəlikləri xarici əməliyyatın hesabatın verilməsi tarixində mövcud olan məzənnəyə görə çevrilirlər.

55. Düzəlişlər İctimai Sektor üçün 35 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq hesabat verən təşkilatın hesabat tarixinə mövcud olan kəskin məzənnə dəyişikliklərinə əsasən edilir. Eyni yanaşma İctimai Sektor üçün 36 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq asələ təsərrüfat cəmiyyətlərinə və birgə nəzarət edilən müəssisələrə və birgə müəssisələrə kapital metodunu tətbiq edərkən istifadə edilir.

56. Xarici əməliyyatın alınması nəticəsində yaranan qudvil və həmin xarici əməliyyatın alınması nəticəsində yaranan aktiv və öhdəliklərin balans dəyərinin onların ədalətli dəyərinə bərabər edilməsi üzrə düzəlişlər xarici əməliyyatın aktiv və öhdəlikləri kimi tanınmalıdırlar. Belə ki, onlar xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında ifadə edilməli və hazırkı Standartın 44-ci və 48-ci maddələrinə uyğun olaraq son məzənnəyə əsasən çevrilməlidirlər.

Xarici əməliyyatın xaric (ləğv) olunması
və ya qismən xaric (ləğv) olunması

57. Xarici əməliyyatın xaric olunması zamanı həmin xarici əməliyyata aid olan və xalis aktivlərin ayrıca komponentində cəmləşən məzənnə fərqlərinin yığılmış məbləğləri xaricolunmanın nəticəsində mənfəət və ya zərər tanındığı zaman xalis aktivlərdən çıxarılıb fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabatda tanınmalıdır (bax İSMUBS 1).

57A. Təşkilatın xarici əməliyyatda olan tam iştirakının xaric olunmasından başqa, aşağıdakı qismən silinmələr də xaric olmalar kimi uçota alınır:

- (a) Təşkilatın keçmişdə nəzarət etdiyi təşkilatda qeyri-nəzarət payının qalıb-qalmamasından asılı olmayaraq, tərkibində xarici əməliyyatı olan təşkilat üzərində nəzarətin itirilməsi; və
- (b) Birgə müəssisədə payın qismən silinməsindən sonra və ya tərkibində xarici əməliyyat olan asılı müəssisənin payının qismən silinməsindən sonra qalan iştirakı xarici əməliyyatı özündə əks etdirən maliyyə aktividir.

57B. Tərkibində xarici əməliyyatı olan nəzarət olunan təşkilatın xaric olunması zamanı qeyri-nəzarət payına aid edilmiş həmin xarici əməliyyatla bağlı olan məzənnə fərqlərinin yığılmış məbləği bir başa bölüşdürülməmiş mənfəətə/yığılmış zərəmə köçürülməlidir.

57C. Tərkibində xarici əməliyyatı olan nəzarət olunan təşkilatın qismən xaric olunması zamanı təşkilat xalis aktivlərin ayrıca komponentində yığılmış məzənnə fərqlərinin kumulyativ məbləğinin proporsional hissəsini həmin xarici əməliyyatdakı qeyri-nəzarət payına aid etməlidir. Xarici əməliyyatın hər hansı digər xaric olunması zamanı təşkilat

yalnız xalis aktivlərdə yığılmış məzənnə fərqlərinin kumulyativ məbləğinin proporsional hissəsini bölüşdürülməmiş mənfəət/yığılmış zərərə köçürməlidir.

57D. Xarici əməliyyatdakı iştirakının qismən xaric olunması 57A maddəsində xaric olunma kimi uçota alınan azalmalardan başqa təşkilatın xarici əməliyyatdakı iştirakının hər hansı azalmasıdır.

58. Təşkilatın xarici əməliyyatda iştirakının xaric olunması və ya qismən xaric olunması satış, ləğv edilmə, səhmdar kapitalının ödənilməsi və ya təşkilatdan tam və ya onun bir hissəsindən imtina etmək yolu ilə həyata keçirilə bilər. Dividentlərin və müvafiq bölüşdürmələrin ödənilməsi əməliyyatın xaric edilməsinin hissəsini, yalnız bunun investisiyanın geri qaytarılmasını əks etdirdiyi halda təşkil edir, məsələn, xarici təşkilatın alınmasından əvvəlki dövrün mənfəəti üzrə dividendlərin və ya müvafiq bölüşdürmələrin ödənilməsi zamanı. Xarici əməliyyatın balans dəyərinin silinməsi, istər onun öz zərərinə görə və ya iştirak sahib olan təşkilatın tanıdığı qiymətdən düşmə zərərinə görə, qismən ləğv edilmə hesab olunmur. Müvafiq olaraq, silinmə tarixində məzənnə fərqi üzrə təxirə salınmış mənfəət və ya zərərin heç bir hissəsi mənfəət və zərər kimi tanınmır.

Məzənnə fərqiində dəyişiklərin vergi təsiri

59. Mənfəət vergisinə cəlb edilən hesabat verən ictimai sektor təşkilatları üçün (a) xarici valyuta ilə həyata keçirilən əməliyyatlardan yaranan mənfəət və zərər, habelə (b) təşkilatın (xarici əməliyyatlar daxil olmaqla) maliyyə fəaliyyətinin və maliyyə durumunun digər valyutaya çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri üzrə təlimatlar mənfəət vergisi ilə bağlı olan müvafiq beynəlxalq və milli mühasibat standartlarında əks olunmuşdur.

Açıqlama

60. **İctimai Sektor təşkilatları** üçün, hazırkı Standartın 62-ci və 64-66-cı maddələrində istifadə edilən “**əməliyyat valyutası**” ifadəsi nəzarət edən **təşkilatın əməliyyat valyutasına** aid edilir.

61. **Təşkilat aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:**

(a) **İctimai Sektor** üçün 29 Nö-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq **mənfəət və ya zərər** haqqında hesabatda **ədalətli dəyərlə** qiymətləndirilən maliyyə alətləri üzrə yaranan məzənnə fərqləri istisna olmaqla, **mənfəət və ya zərərdə** tanınan məzənnə fərqlərinin məbləğini; və
(b) Xalis aktivlərin/kapitalın ayrıca komponenti kimi təsnifləşdirilən xalis **məzənnə fərqləri**, və belə məzənnə fərqlərinin dövrün əvvəlinə və dövrün sonuna olan məbləğlərin tutuşdurulub yoxlanılması.

62. **Təqdimat valyutası əməliyyat valyutasından fərqli** olduqda, bu fakt, **əməliyyat valyutası və fərqli təqdimat valyutasından istifadənin səbəbi** açıqlanmalıdır.

63. Hesabat verən **təşkilatın və ya əhəmiyyətli xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında dəyişiklik** olarsa, bu fakt və **əməliyyat valyutasında olan dəyişikliyin səbəbi** açıqlanmalıdır.

64. **Təşkilatın maliyyə hesabatlarını əməliyyat valyutasından fərqli valyutada təqdim edildikdə**, maliyyə hesabatlarının **İctimai Sektor** üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olduğu yalnız, 44 və 48-ci maddələrdə göstərilmiş çevirmə metodu daxil olmaqla, onların hər bir ayrı-ayrılıqda tətbiq edilən Standartların bütün tələblərinə uyğun olduğu zaman qeyd edilməlidir.

65. Bəzən təşkilat 64-cü maddənin tələblərini yerinə yetirmədən öz maliyyə hesabatlarını və digər maliyyə məlumatlarını əməliyyat valyutasından fərqli valyutada təqdim edir. Misal üçün, təşkilat öz maliyyə hesabatlarından yalnız seçilmiş maddələri xarici valyutaya konvertasiya edə bilər. Və ya, əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan təşkilat öz maliyyə hesabatlarını digər valyutaya ən son məzənnədən istifadə etməklə çevirə bilər. Belə çevirmə Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına və 66-cı maddənin tələblərinə uyğun sayılmır.

66. **Təşkilat** özünün maliyyə hesabatlarını və ya digər maliyyə məlumatlarını həm əməliyyat valyutasından, həm də təqdimat valyutasından fərqli olan valyuta ilə təqdim etdikdə və eyni zamanda hazırkı Standartın 64-cü maddəsinin tələblərini yerinə yetirmədikdə, aşağıda qeyd edilənləri yerinə yetirməlidir:

(a) **Həmin məlumatların** İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq təqdim edilmiş məlumatlardan fərqləndirilməsi məqsədilə, onların əlavə məlumat xarakterli olduğu açıq-aydın müəyyən edilməlidir;

(b) **Əlavə** xarakterli məlumatın təqdim edildiyi valyuta açıqlanmalıdır; və

(c) **Təşkilatın əməliyyat valyutası və əlavə** xarakterli məlumatın müəyyən edilməsi üçün istifadə edilən çevirmə metodu açıqlanmalıdır.

Keçid müddəaları

Hesablama metodunun ilkin tətbiqi

67. (çıxarılmışdır)

68. (çıxarılmışdır)

69. (çıxarılmışdır)

70. (çıxarılmışdır)

Qüvvəyə minmə tarixi

71. Bu Standart, 1 Yanvar 2008-ci il tarixi və ya bu tarixdən sonrakı dövrləri əhatə edən illik maliyyə hesabatları üçün qüvvədədir. Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. Təşkilat hazırkı Standartı 1 Yanvar 2008-ci il tarixindən əvvəlki dövrlərə tətbiq edərsə, bu faktı açıqlamalıdır.

71A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 35 və İSMUBS 37 sayəsində 3(b), 10, 13, 21, 22, 38, 47, 50, 51, 53, 55 və 58 maddələrinə düzəliş edildi və 57A-57D maddələri əlavə olundu. Təşkilat İSMUBS 35 və İSMUBS 37 tətbiq etdiyi zaman bu düzəlişləri də tətbiq etməlidir.

72. Təşkilat bu qüvvəyə minmə tarixindən sonrakı maliyyə hesabatı məqsədləri üçün İSMUBS 33-də verilmiş mühasibatın hesablama metodunu qəbul etdikdə, bu Standart hesablama metodunun qəbul edilmə tarixini və ya bu tarixdən sonrakı dövrlərini əhatə edən təşkilatın illik maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.

72A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 33 sayəsində 67, 68, 69 və 72-ci maddələrə düzəliş edildi. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2017 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiq etməyə icazə verilir. Əgər təşkilat İSMUBS 33-ü 1 yanvar 2017-dən öncə tətbiq edərsə, o bu dəyişiklikləri də eyni dövrdə tətbiq etməlidir.

İPSAS 1 (2000) qüvvədən düşməsi

73. Bu Standart 2006-cı il buraxılış "Xarici Valyuta Məzənnələrində Dəyişikliklərin Təsiri" adlı 4N^o-li IPSAS-ı əvəz edir.

